

Jacek Satko

Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 17 listopada 1993 r. III KRN 242

Palestra 38/7-8(439-440), 226-230

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

■ Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 17 listopada 1993 r.

III KRN 242/93*

Teza głosowanego wyroku brzmi: **Sąd orzekający jest uprawniony do skorzystania z możliwości przewidzianych w art. 337 § 1 k.p.k. w stosunku do osoby określonej w art. 165 § 1 k.p.k. i odczytania protokołów złożonych poprzednio przez nią zeznań, jeżeli osoba ta przebywa za granicą, a sąd spełnił warunek prawidłowego i realnego wezwania tego świadka na rozprawę.**

Teza głosowanego wyroku zasługuje na aprobatę. Ma ona niezwykle ważne znaczenie dla praktyki. Jej obserwacja wskazuje, że sądy na ogół powstrzymują się od odczytywania w trybie art. 337 § 1 k.p.k. zeznań świadków będących osobami najbliższymi, w razie ich niestawiennictwa na rozprawę z przyczyn określonych w tym przepisie. Nie są rzadkie przypadki, iż w sytuacji, gdy osobą najbliższą jest pokrzywdzony, który przebywa za granicą; postępowanie karne jest z tego powodu zawieszane. Chociaż pogląd Sądu Najwyższego dotyczy sytuacji, gdy świadek nie stawiał się na rozprawę z uwagi, że przebywa za granicą, to *mutatis mutandis*, będzie się także odnosił do innych przyczyn niestawiennictwa świadka wymienionych w art. 337 § 1 k.p.k. z wyjątkiem zaniechania jego wezwania na podstawie art. 296 § 2 k.p.k.

Odnosnie możliwości odczytania w trybie art. 337 § 1 k.p.k. zeznań osoby najbliższej, która nie stawiała się; Sąd Najwyższy na tle kodeksu postępowania karnego z 1969 roku zajmował się problemem zeznań świadka, który zmarł przed rozprawą¹ oraz którego prezes sądu zaniechał wezwania na rozprawę na podstawie art. 296 § 2 k.p.k.² Problem poruszany w głosowanym wyroku, jest pierwszą w tym przedmiocie wypowiedzią Sądu Najwyższego na tle kodeksu postępowania karnego z 1969 roku, a w zasadzie i w okresie powojennym³. Problem ten był poruszony w orzecznictwie okresu międzywojennego. W wyroku z dnia 14 grudnia 1934 – 2 K 1497/34⁴ – Sąd Najwyższy stwierdził: „W przypadku, gdy świadek należący do osób wymienionych w art. 104 k.p.k. (obecnie art. 165 k.p.k.), złoży zeznanie w dochodzeniu lub

* Wyrok wraz z uzasadnieniem był opublikowany w OSNKW 1994, nr 1–2, poz. 13.

śledztwie z zachowaniem przepisu § 3 art. 104 k.p.k. (obecnie art. 173 § 2 k.p.k.), a następnie nie stawiał się do sądu z powodów, dopuszczających odczytanie jego zeznań w myśl § 1 art. 340 k.p.k. (obecnie art. 337 § 1 k.p.k.) i nie nadesłał do sądu oświadczenia, że nie chce zeznawać, odczytanie jego zeznania nie sprzeciwia się przepisowi art. 105 k.p.k. (obecnie art. 168 k.p.k.)⁵. Pogląd ten jest cytowany w niektórych komentarzach do kodeksu postępowania karnego⁵. W innych z kolei komentarzach⁶ chociaż nie cytuje się tego orzeczenia, wypowiediany jest zbliżony pogląd. Wyrok ten bez omawiania cytuje Stanisław Śliwiński w swej fundamentalnej pracy dotyczącej procesu karnego⁷. Cytuje go, oraz aprobuje Kazimierz Łojewski w monografii poświęconej instytucji odmowy zeznań⁸. Krytycznie odniósł się do możliwości odczytywania zeznań świadka będącego osobą najbliższą, w sytuacji, gdy ten złożywszy w postępowaniu przygotowawczym zeznania i będąc uprzedzony o treści art. 168 k.p.k. nie może zostać przesłuchany na rozprawie, a tym samym do cytowanego wyroku Sądu Najwyższego 2 K 1497/34, Alfred Kaftal⁹. Ten ostatni wysuwa cztery argumenty, które w jego przekonaniu nie pozwalają na odczytanie zeznań takiego świadka (1. Korzystanie z art. 337 k.p.k. jako wyjątek od zasady bezpośredniości dopuszczalne jest tylko w sytuacjach niewątpliwych, 2. Wymagane jest pozytywne a nie dorozumiane oświadczenie świadka, że nie korzysta z art. 168 k.p.k., 3. Charakter środka dowodowego jakim są zeznania osoby najbliższej jest tego rodzaju, że winien być on prezentowany z przestrzeganiem w pełni zasady bezpośredniości, 4. wykładnia zezwalająca na odczytanie zeznań takiego świadka jest w przeważającej mierze niekorzystna dla oskarżonego)¹⁰.

Należy zauważyć, iż Sąd Najwyższy w glosowanym wyroku rozważania prawne, które należy w pełni aprobować, ograniczył tylko do treści art. 337 k.p.k. Rzecz w tym, iż nie można ograniczyć się tylko do tego przepisu. W wyroku z dnia 15 maja 1978 roku¹¹ Sąd Najwyższy stwierdził, że przepis art. 337 § 1 k.p.k. nie może być interpretowany w oderwaniu od pozostałych przepisów kodeksu postępowania karnego. Przy rozważaniu problemu rozstrzygniętego w glosowanym wyroku, nie sposób pominąć treści art. 168 k.p.k. a to w kontekście stosunku tego przepisu do przepisu art. 337 § 1 k.p.k. Ramy glosy nie pozwalają na czynienie szczegółowych rozważań nad charakterem instytucji prawa odmowy zeznań. Należy jednak, a to w kontekście jednego z argumentów wysuwanych przez Kaftala (wymienionego wyżej jako „4” tj. niekorzystna na ogół dla oskarżonego wykładnia) na uzasadnienie poglądu o niemożności odczytania w trybie art. 337 § 1 k.p.k. zeznań świadka będącego osobą najbliższą, który nie może być przesłuchany na rozprawie; podnieść, że prawo odmowy zeznań przyznaje się z uwagi na sytuację konfliktową świadka i tylko świadka¹². Dodać należy, że świadek, który w po-

stępowaniu przygotowawczym uprzedzony o prawie odmowy zeznań z prawa tego nie skorzystał jest przecież świadomy tego, że zeznania które złożył będą dowodowo wykorzystane. O tym czy możliwe będzie odczytanie zeznań osoby najbliższej, która złożyła je w postępowaniu przygotowawczym, a następnie nie można jej przesłuchać na rozprawie z powodu m.in. tego, iż przebywa ona za granicą, oprócz wypełnienia wobec niej przez organ procesowy zasady lojalności; uzależnione jest od udzielenia odpowiedzi na pytanie czy użyte w art. 168 k.p.k. sformułowanie „oświadczy nie później niż przed rozpoczęciem zeznania na rozprawie”, oznacza, że taki świadek obowiązany jest zawsze złożyć oświadczenie w tym przedmiocie (korzystanie z tego prawa, względnie niekorzystanie), czy też musi owe oświadczenie złożyć tylko wówczas, gdy chce skorzystać z prawa jakie ten przepis przewiduje? Przyjęcie, że musi złożyć takie oświadczenie, na ogół, poza przypadkiem gdy jeszcze przed rozprawą złoży on oświadczenie na piśmie, że z prawa tego nie korzysta, a taka forma składania oświadczeń jest przyjmowana zarówno w orzecznictwie¹³ jak i w doktrynie¹⁴, nie pozwoliłaby na odczytanie w trybie art. 337 § 1 k.p.k. zeznań świadka, wobec braku oświadczenia w przedmiocie korzystania, względnie niekorzystania z prawa odmowy zeznań. W takiej sytuacji przepis art. 168 k.p.k. byłby normą szczególną, wyłączającą w tym zakresie możliwość stosowania art. 337 § 1 k.p.k. Z kolei przyjęcie, że oświadczenie jest konieczne tylko w przypadku korzystania z tego prawa, pozwalałoby na odczytanie zeznań świadka, który takowego oświadczenia nie złożył, będąc o nim pouczony i nie mógł być przesłuchany na rozprawie z przyczyn wymienionych w art. 337 § 1 k.p.k. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu cytowanego wyroku 2 K 1497/34 opowiedział się za drugim rozwiązaniem stwierdzając: „Tylko więc pozytywne oświadczenie świadka, że chce z tego prawa odmowy skorzystać, pociągą za sobą niemożność odczytania poprzedniego zeznania w myśl art. 105 k.p.k.; samo natomiast uprawnienie do złożenia takiego oświadczenia nie wystarcza”. Łojewski¹⁵ aprobuje tę wykładnię art. 168 k.p.k. dokonaną przez Sąd Najwyższy. Ze stanowiskiem tym należy się zgodzić. Przepis art. 168 k.p.k. przewiduje pewne prawo, a uznanie, że świadek ma każdorazowo składać „oświadczenie” w przedmiocie skorzystania, względnie nieskorzystania z tego prawa, czyniłoby prawo obowiązkiem. Wykładnia gramatyczna tego przepisu również wskazuje na to, iż „oświadczenie” należy złożyć tylko wówczas, gdy świadek korzysta z prawa odmowy zeznań. Fakt ów jest decydującym argumentem przemawiający za tym, że możliwym jest odczytanie na rozprawie zeznań świadka, który złożył zeznania w postępowaniu przygotowawczym, a w czasie toczącego się postępowania sądowego przebywał za granicą i będąc pouczony o treści art. 168 k.p.k. nie nadesłał oświadczenia, iż korzysta z prawa odmowy zeznań.

Powyższa konstatacja, nie do końca rozwiązuje problem poruszany w cytowanym wyroku. Rzecz w tym, aby strona miała możliwość złożenia oświadczenia o ewentualnym skorzystaniu z prawa odmowy zeznań. Słusznie zwrócił na to uwagę Sąd Najwyższy podnosząc: „a sąd spełnił warunek prawidłowego i realnego wezwania tego świadka na rozprawę”. Naturalnie chodzi tu również o doręczenie zastępcze jako przewidzianą przepisami procedury formę doręczenia. Nadto musi być spełniony warunek „przebywania świadka za granicą”. Fakt ten na gruncie kodeksu postępowania karnego z 1928 roku, nie stanowił odrębnej podstawy do odczytania zeznań świadka na rozprawie, niemniej judykatura uznawała, iż możliwe jest w takiej sytuacji odczytanie zeznań świadka¹⁶. Przepis ten został wprowadzony do kodeksu postępowania karnego w okresie, gdy granice państwa w zasadzie były hermetycznie zamknięte. Mimo to, wówczas wypowiedziano pogląd, że nie chodzi tu o chwilowy wyjazd świadka za granicę, ale o pobyt długotrwały¹⁷. W orzecznictwie również, co do innych okoliczności uzasadniających odczytanie na rozprawie zeznań świadka, wypowiedziano pogląd o ich ścieśniającej wykładni, i tak w wyroku z dnia 12 stycznia 1937¹⁸ stwierdzono, iż nie można skorzystać z przepisu art. 337 § 1 k.p.k. (chodzi o numerację obecną – przypis mój J.S.) gdy przeszkodę uniemożliwiającą przesłuchanie świadka da się usunąć do końca przewodu sądowego. Z kolei w wyroku z dnia 12 kwietnia 1932¹⁹ stwierdzono: „Jeżeli wskazany adres świadka okaże się mylny, a istnieją wskazówki, że adres może być stwierdzony, to sąd nie może pominąć dowodu bez zarządzenia wyśledzenia miejsca pobytu świadka”. Natomiast, co słusznie podniósł Sąd Najwyższy w glosowanym wyroku, nie ma jakiegokolwiek znaczenia, czy zeznania świadka są korzystne dla oskarżonego, czy też nie. Nie ma również znaczenia, czy zeznania świadka są istotne, czy też nie, skoro przepis art. 337 § 1 k.p.k. takiego wymogu nie zawiera²⁰.

Jacek Satko

Przypisy:

¹ Uchwała siedmiu sędziów z dnia 30 września 1970 – VI KZP 25/70 – OSNKW 1970, nr 11, poz. 135.

² Wyrok z dnia 28 października 1978 – Rw 376/78 – OSNKW 1979, nr 1–2, poz. 17.

³ W wyroku z dnia 15 czerwca 1966 – III KR 63/66 – OSPiKA 1967, nr 5, poz. 117 Sąd Najwyższy stwierdził m.in. „... Skoro więc od oświadczenia takiego świadka (osoby najbliższej – przypis mój J.S.) zależy możliwość skorzystania z jego zeznań jako dowodu,

to nie można obejść jego prawa odmowy zeznań, wynikającego jasno z przepisów art. 94 (obecnie art. 165 k.p.k.) i 95 (obecnie art. 168 k.p.k.) k.p.k., przy pomocy przepisu art. 299 k.p.k. (obecnie art. 337 k.p.k.)'. Początkowa część wyrażonej wówczas tezy, jak też treść uzasadnienia, wskazują, iż pogląd ten nie ma charakteru generalnego, a tylko odnosi się do sytuacji, gdy świadek będący osobą najbliższą nie stawiał się z powodu przemijającej przeszko-

⁴ Zbiór Orzeczeń 1935, nr 7, poz. 282, OSP 1935, poz. 734.

⁵ Alfred Laniewski, Kazimierz Sobolewski: *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, Lwów 1939, s. 150; Stefan Kalinowski, Mieczysław Siewierski: *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, W-wa 1960, s. 146.

⁶ Leo Hochberg, Andrzej Murzynowski, Leon Schaff: *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, W-wa 1959, s. 140; Mieczysław Siewierski: *Kodeks postępowania karnego – komentarz*, praca zbiorowa pod redakcją Mariana Mazura, W-wa 1976, s. 247. Ten ostatni autor formułuje nadto dalsze warunki zezwalające na odczytanie takich zeznań, a w szczególności niewielkie znaczenie tych zeznań („jeżeli sąd uzna, że stawiennictwo jego nie jest niezbędne”).

⁷ *Polski proces karny przed sądem powszechnym, Zasady ogólne*, W-wa 1948, s. 652 (przypis „3”).

⁸ *Instytucja odmowy zeznań w polskim procesie karnym*, W-wa 1970, s. 112, 113.

⁹ Glosa do uchwały siedmiu sędziów z dnia 30 września 1970 – VI KZP 25/70 – PiP 1972, nr 2, s. 179 i następne

¹⁰ Op. cit., s. 180.

¹¹ I KR 91/78 – OSNKW 1978, nr 11, poz. 135 z glosą aprobowaną Mariana Cieślaka, PiP 1980, nr 6, s. 179–181 (wówczas chodziło o zasadę bezpośredniości).

¹² Zob. m.in.: Stanisław Waltoś: Glosa do wyroku SN z dnia 20 czerwca 1968 – V KRN 294/67 – NP 1970, nr 4, s. 637.

¹³ Wyrok SN cytowany w przypisie „4”.

¹⁴ Juliusz Dankowski: *Kilka uwag na temat wykładni art. 94 i 95 k.p.k.*, PiP 1964, nr 2, s. 271.

¹⁵ Op. cit., s. 113.

¹⁶ wyrok SN cytowany przez Aleksandra Mogilnickiego: *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, Kraków 1933, s. 643, wyrok SN cytowany przez Leo Hochberga, Andrzeja Murzynowskiego, Leona Schaffa, op. cit., s. 334.

¹⁷ Kazimierz Ostrowski: Warunki ujawnienia na rozprawie zeznań złożonych przez świadka w postępowaniu przygotowawczym oraz dowodów wymienionych w art. 399 § 1 i 2 k.p.k., „Palestra” 1980, nr 1, s. 46.

¹⁸ 2 K 1683/36 – OSP 1937, poz. 649.

¹⁹ II 4 K 228/32 – Zbiór Orzeczeń 1932, nr 7, poz. 137.

²⁰ Wiesław Daszkiewicz, Glosa do wyroku z dnia 25 października 1957 – III K 462/57 – OSPiKA 1959, nr 2, s. 107.